

MAGYARORSZÁG 1950. ÉS 1951. ÉVI GÓLYAKATASZTERE

Bancsó Lajos és dr. Keve András

1950

A fehér gólya (*Ciconia c. ciconia* L.) számlálást az 1950. évben is folytattuk. Már 1949-ben mutatkozott, hogy a gólyák számának katasztrófális csökkenése kezd megállni, a lefelé futó görbe eléri a mélypontját. 1950-ben a folyamat csakugyan megállt, és az állomány rohamosan kezdett újra javulni. Az állomány gyarapodásával kapcsolatban meg kell azt is említenünk, hogy a vizsgálat kedvezőbb mederbe terelődött. Ahogyan 1940-ben *Homonnay* segítségére a magyar tanítószág sietett, ugyanígy 1950-ben is főképpen a magyar tanítói karnak köszönhetjük, hogy most relatíve reális eredményeket kaptunk. Ezúttal nem rendelet indította a tanítókat az adatgyűjtésre, hanem önkéntes vállalkozás, ami az adatok megbízhatóságát növeli. Hálával kell adóznunk mindazoknak, akik vették a fáradságot munkánk támogatására. Nem tagadhatjuk, hogy voltak ismét zökkenők, ezekért azonban önmagunkat kell okolnunk, ti. az első kérdőívek gyatra levonata miatt sok helyen meg kellett ismételni azok kiküldését. Így talán többen is küldtek volna adatokat, ha mindjárt jó kérdőíveket kapnak, viszont a technikai zökkenő természetes selejtezés volt, mert így a kényszer-adatszolgáltatás jellege, mely rendszerint csökkenti a tudományos megbízhatóság értékét, még inkább elmosódott. Az 1950. évi adatszolgáltatás azonban nehezen vethető össze a megelőző évekkel, mivel ebben az évben változott meg Magyarország vármegye-beosztása, és az új adatszolgáltatás már az új megyebeosztás alapján történt. Az új beosztás elveszi az eddiginek földrajzi karakterét, amit az előző évi jelentésekben még sikerült kidomborítanunk. Nem fordult elő az előző évi jelentésekkel szemben az az eset, hogy egyes külső munkatársaink saját magukhoz irányították az adatokat, és azokat csak késedelmesen, már a feldolgozás után küldték be, így azok az országos jelentésből kimaradtak.

Az 1950. évi kérdőívet lényegesen egyszerűsítettük, hogy így a bejelentő munkája könnyebb és egyúttal megbízhatóbb legyen. Hiszen a gólyák vonulására, szorosabban véve az érkezésére és indulására nézve, alig mondanak újabbat az adatok, legfeljebb jelentéktelen helyi eltolódásokról adnak számot, amiknek országos viszonylatban nincs jelentőségük.

Az 1950. évben 475 községből érkezett be adat, ami a kiküldött kérdőíveknek 31,6%-a. Megyénként a beérkezett adatok következőképpen oszlanak meg: Baranya 57 (43,8%), Bács-Kiskun 24 (34,2%),

Békés 17 (29,8%), Borsod—Abaúj—Zemplén 52 (43,3%), Csongrád 16 (29%), Fejér 24 (40%), Győr—Sopron 51 (59,4%), Hajdú—Bihar 17 (23,9%), Heves 11 (16,9%), Komárom 6 (15%), Nógrád 7 (11,2%), Pest 12 (17,1%), Somogy 37 (38,1%), Szabolcs—Szatmár 26 (27%), Szolnok 16 (26,8%), Tolna 15 (20%), Vas 23 (28,7%), Veszprém 41 (41%), Zala 23 (25,5%). A zárójelekben megadott százalékadatok mutatják, hogy megyénként hány százaléka érkezett vissza az odaküldött kérdőíveknek. A feltűnő kisarányú jelentés Nógrád megyéből részben annak a bizonyítéka (s ezért volt az előző évi erdészeti jelentések legnagyobb hányada is negatív), hogy ebben a megyében a hegyes terep következtében kevés a gólya. Sajnálatosan kevés jelentés futott be Szabolcs—Szatmár, Tolna és Zala megyékből, ahonnan jóval nagyobb gólyamennyiség várható, a többi megyéből annak ellenére, hogy látszólag kevés a befutott adatok aránya, mégis reálisnak mutatkoznak az eredmények, mert azokból a megyékből kevés a beérkezett jelentés száma, ahol vagy a hegyes terep, vagy az alföldi ritkás tanyatelepülés következtében nem alkalmas a vidék a gólyák megtelepedésére.

A 475 községből 1891 gólyafészkekről jött jelentés, melyek következőképpen oszlanak meg:

Bács-Kiskun megye.....	142 fészek	Komárom megye..	9 fészek
Csongrád megye.....	118 fészek	Fejér megye.....	79 fészek
Békés megye.....	215 fészek	Tolna megye.....	19 fészek
Szolnok megye.....	104 fészek	Baranya megye...	137 fészek
Hajdú-Bihar megye.....	285 fészek	Somogy megye...	86 fészek
Szabolcs-Szatmár megye...	129 fészek	Zala megye.....	43 fészek
Borsod-Abaúj-Zemplén m..	237 fészek	Veszprém megye..	93 fészek
Heves megye.....	37 fészek	Győr-Sopron megye	69 fészek
Nógrád megye.....	10 fészek	Vas megye.....	43 fészek
Pest megye.....	36 fészek		

Ezek a fészeksámok a következő települési sűrűségnek felelnek meg 100 km²-re számítva:

Bács-Kiskun megye.....	2,1	Komárom megye.....	0,5
Csongrád megye.....	4,2	Fejér megye.....	2,0
Békés megye.....	4,5	Tolna megye.....	(0,5)
Szolnok megye.....	(2,0)	Baranya megye.....	3,5
Hajdú-Bihar megye.....	6,5	Somogy megye.....	(1,3)
Szabolcs-Szatmár megye...	(1,9)	Zala megye.....	(0,9)
Borsod-Abaúj-Zemplén m...	3,3	Veszprém megye.....	0,9
Heves megye.....	(0,9)	Győr-Sopron megye.....	1,7
Nógrád megye.....	0,4	Vas megye.....	1,3
Pest megye.....	0,5		

A zárójelbe tett adatok azt jelzik, hogy ezekből a megyékből a jelentések nem kielégítő számban érkeztek be, és ezért a népesedési sűrűség arányszáma nem egészen reális.

A lakott fészkek helyét áttekinthetőség szempontjából két csoportra osztottuk: épületen és fán épült fészkek csoportja. Az előbbibe foglaltuk bele a speciális eseteket is, mint pl. gyárkémény, szalmakazal, rom stb. felhasználását; míg a fán épült fészkek csoportjába pl. a mesterséges faállványra helyezett kosárba vagy kerékre épült fészkeket stb. A fészkek a 30. táblázat szerint oszlanak meg megyénként.

1950 során egyetlen olyan esetről tudunk, amely különleges megemlést érdemel. A Vörs falu határában fekvő Kisbalaton szélén egy magános fán a régi gólyafészékért hosszas harcot vívtak a gólyák egy kerecsensólyom- (*Falco cherrug*) párral, mely küzdelemből a kerecsenek kerültek ki győztesen, és ilyen sajátos módon eredményesen költöttek.

Az örvendetes gólyaszaporodás ellenére 1950 folyamán még mindig szép számmal akadtak elhagyott fészkek, melyek száma megyénként a 31. táblázatban közöltek szerint oszlik meg.

30. táblázat

Fészkek 1950-ben		
Megye	Épületen	Fán
Bács-Kiskun	88	54
Csongrád	62	56
Békés	212	3
Szolnok	51	53
Hajdu—Bihar	233	52
Szabolcs—Szatmár	95	34
Borsod—Abaúj—Zemplén ...	175	62
Heves	25	12
Nógrád	6	4
Pest	15	21
Komárom	4	5
Fejér	34	45
Tolna	17	2
Baranya	56	81
Somogy	39	47
Zala	28	15
Veszprém	57	36
Győr—Sopron	49	20
Vas	40	3

31. táblázat

Elhagyott fészkek 1950-ben

Megye	db	Megye	db
Bács-Kiskun	31	Komárom	4
Békés	14	Tolna	4
Csongrád	29	Fejér	8
Szolnok	2	Baranya	15
Hajdu—Bihar	34	Somogy	9
Szabolcs—Szatmár	12	Zala	6
Borsod—Abaúj—Zemplén ...	18	Veszprém	7
Heves	20	Győr—Sopron	3
Nógrád	4	Vas	4
Pest	4		

Összesen: 228 fészkek

Amikor jelen sorokat írom, az 1951-es településekről már érkeznek be adatok, és ezek azt mutatják, hogy a magyar gólyaállomány továbbra is növekedő irányzatot mutat.

Pótlás: *Radványi Ottó* szíves bejelentése szerint a Zagyva és Ipoly völgyeiben Nógrád megyében még további 39 gólyafészek lakott.

1951

Az elmúlt három év (1948—1950) adatgyűjtései azt bizonyítják, hogy a hazai fehérgólya-állomány olyan lényeges változáson megy át, hogy érdemes még a következő években is figyelemmel kísérni. Ezért 1951-ben ismét munkatársainkhoz és a magyar tanítósághoz fordultunk, kérve őket, hogy az adatgyűjtésben segédkezzenek. Összesen 800 kérdőívet küldtünk szét, szemben az 1950. évi 2000 kérdőívvel, mert csak azoknak küldtünk, akik 1950-ben részt vettek a munkában, és olyan községekbe, amelyek vidékéről fontos, hogy az elmúlt év hiányait pótoljuk. Ezekből a kérdőívekből 395 érkezett vissza, ami 49%-nak felel meg, szemben az 1950. évben visszaérkezett 31,6%-kal. Hálás köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik ebben a munkában részt vettek. 1951-ben 395 községből 3143 fészekről érkezett adat.

Ezek az adatok mutatják, hogy a fehérgólya-állományban további erős feljavulás mutatkozik. Bár a tényleges állomány jóval meghaladhatja a beérkezett adatok számát, nem térünk el a valóságtól, amikor az aránylagos elosztást az 1951. évi adatok alapján helyesnek tartjuk. A következő, 32. táblázatban megýenként mutatjuk be a fészkek számát.

32. táblázat

Fészkek száma 1951-ben

Komárom	26 fészek (nidus)	11 község (commune)	1,3/100 qkm
Fejér	122 fészek (nidus)	29 község (commune)	3,1/100 qkm
Tolna	64 fészek (nidus)	31 község (commune)	2,0/100 qkm
Baranya	71 fészek (nidus)	25 község (commune)	1,9/100 qkm
Somogy	122 fészek (nidus)	30 község (commune)	1,9/100 qkm
Zala	61 fészek (nidus)	13 község (commune)	1,3/100 qkm
Veszprém	89 fészek (nidus)	33 község (commune)	0,8/100 qkm
Győr—Sopron	108 fészek (nidus)	34 község (commune)	2,6/100 qkm
Vas	39 fészek (nidus)	8 község (commune)	1,2/100 qkm
Bács-Kiskun	211 fészek (nidus)	19 község (commune)	3,3/100 qkm
Csongrád	65 fészek (nidus)	18 község (commune)	2,3/100 qkm
Békés	401 fészek (nidus)	18 község (commune)	8,4/100 qkm
Szolnok	121 fészek (nidus)	19 község (commune)	2,3/100 qkm
Hajdu—Bihar	405 fészek (nidus)	15 község (commune)	9,3/100 qkm
Szabolcs—Szatmár	186 fészek (nidus)	18 község (commune)	2,8/100 qkm
Borsod—Abaúj—			
Zemplén	859 fészek (nidus)	36 község (commune)	12,1/100 qkm
Heves	79 fészek (nidus)	10 község (commune)	2,0/100 qkm
Nógrád	58 fészek (nidus)	11 község (commune)	2,0/100 qkm
Pest	56 fészek (nidus)	17 község (commune)	0,8/100 qkm

Az első számadat az 1951. évi gólyafészkek száma, a második a községek száma, ahonnan adat érkezett, a harmadik a 100 km²-re eső sűrűségi arányszám.

A jelzett adatok szerint Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Baranya, Somogy, Zala, Veszprém, Győr-Sopron és Vas megyék az 1950. évi jelentésnél rosszabbat küldtek be, ha a jelentett községek számát nézzük. Ennek ellenére pl. különösen szembetűnő, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében mennyire felzaporodott a fészkek száma. Nem tartom valószínűnek, hogy ha ugyanabban az arányban kaptunk volna jelentést 1951-ben, mint 1950-ben, egyes községekből kimaradt volna a gólya, tehát a növekedés még nagyobb arányt mutat minden valószínűség szerint a valóságban, mint amennyi a fenti számadatokból kitűnik. Ha Magyarországra sűrűségi arányszámot kell kimutatni, okvetlenül a két év adatát együtt kell számítanunk. Ezek alapján a fenti két esztendőből a 33. táblázatban feltüntetett sűrűségi arányszámot kapjuk.

33. táblázat

Bács-Kiskun	33 község	273 fészkek	4,0/100 qkm
Csongrád	23 község	87 fészkek	3,0/100 qkm
Békés	23 község	471 fészkek	9,9/100 qkm
Szolnok	30 község	157 fészkek	3,1/100 qkm
Hajdu—Bihar	27 község	513 fészkek	11,7/100 qkm
Szabolcs—Szatmár	23 község	234 fészkek	3,5/100 qkm
Borsod—Abaúj—Zemplén	64 község	920 fészkek	13,0/100 qkm
Heves	14 község	97 fészkek	2,5/100 qkm
Nógrád	11 község	58 fészkek	2,0/100 qkm
Pest	25 község	73 fészkek	1,1/100 qkm
Komárom	12 község	28 fészkek	1,4/100 qkm
Fejér	38 község	157 fészkek	4,1/100 qkm
Tolna	35 község	70 fészkek	1,9/100 qkm
Baranya	68 község	181 fészkek	4,6/100 qkm
Somogy	43 község	145 fészkek	2,2/100 qkm
Zala	24 község	78 fészkek	1,7/100 qkm
Veszprém	44 község	105 fészkek	1,1/100 qkm
Győr—Sopron	46 község	121 fészkek	2,9/100 qkm
Vas	20 község	83 fészkek	2,5/100 qkm
Összesen	607 község	3851 fészkek	4,1/100 qkm

Ha ezt az országos középértéket nézzük, még mindig azt kell megállapítanunk, hogy messze járunk a valóságtól és gólyaállományunknak még a felét sem tudjuk nyilvántartani. Sajnos az 1952-es esztendőben technikai okokból nem küldhettük szét az újabb kérdőívet, de megfigyelőink innen is, onnan is újabb gólyafészkek építését, illetve elhagyott fészkeknek az újból való megszállását jelzik. Csak itt-ott van tudomásunk arról, hogy múlt évi gólyafészkek elpusztultak (vihar ledobta, az épületet

javitották, vagy a tartó ág letörött), de olyan esetről 1952-ben nem hallottunk, hogy az előző évben lakott fészek üresen maradt volna. Meg kell tehát állapítanunk, hogy a gólyaállományunk ismét javuló irányzatot mutat, és remélhető, hogy néhány éven belül ismét eléri azt az egyedszámot, amit a 40-es évek katasztrófálisan csökkenő irányzata annyira megtizedelt.

White-Stork-census in Hungary in the years 1950 and 1951

by *L. Bancsó and A. Keve*

It was already to be noted in 1950, that the catastrophic decrease of the white-storks ceased, and that the curve of the decrease has reached its lowest point. In 1950 the stock already began to regain its losses rapidly. Reports of this year can not be well compared with those of the former years, as the arrangement and the territories of the different counties have been altered in the meantime.

In 1950 data arrived from 475 communities and this represents 31,6% of all query-sheets that have been sent out.

The first summary shows the number and percentage of the reports obtained. Very few reports have reached us from three counties, which are well settled by white-storks. Reports of 1891 stork-nests arrived from the 475 communities, their distribution according to the different counties being evident from the Hungarian text. The next table shows the density of the settlements per 100 m². We put in brackets the counties, from where the reports obtained seem to show an irreal result, because of their incompleteness.

We have divided the nests into two groups in the 30. table. The first column shows the number of the nests, which were constructed on buildings or alike (factory-chimneys, straw-stacks, ruins, etc.), whilst the nests constructed on trees or alike (baskets or wheels put on artificial stands, etc.) are shown in the second column.

The peculiar case, which we describe separately, when a saker-falcon chased a pair of white-storks away from their nest, happened on the edge of the Lake „Kis-Balaton”, near the community Vörs, in 1950.

In 1950 a good number of deserted stork-nests was still to be found; these are shown in the next table. Their number was altogether 228.

We got reports of 3143 stork-nests from 395 communities in 1951, and this shows a further increase of the stock. Although in reality the stock surpasses the number shown by the data obtained, we are not far away from the truth if we take the relative dispersion according to the data of 1950 for correct. We give the number of the nests in the different counties, in the first column of the Hungarian text, and the number from how many communities did these data arrive — in the second column. We may conclude from these data, that the stock has still far more improved in reality.

Summing up the data of both years, the 33. table indicates the number of communities and nests, that were reported and works out the proportion-number to 1/100 square-kilometers.
